

Ο πολιτισμός της ευσυνειδησίας

Σαράντος Ι. Καργάκος

Γράφει ο **Σαράντος Καργάκος** (Ιστορικός - Συγγραφέας)

Πολιτισμός δεν είναι το να μη φαινόμαστε απολίτιστοι. Πολιτισμός είναι κάτι που φανερώνει την ανθρωπιά μας. Ούτε ο πολιτισμός μιας χώρας κρίνεται από κάποιες πολιτιστικές εκδηλώσεις, ακόμη και υψηλής ποιότητας, ούτε από την προβολή των πολιτιστικών θησαυρών, μέσω θεσμών του τύπου «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας». Πολιτισμός είναι η εξάλειψη όλων των στοιχείων αθλιότητας και δυστυχίας που η ύπαρξή τους καταρρακώνει την ύπαρξή μας. Πιο απλά, ο πολιτισμός μας κρίνεται από την προσήλωση στον ανθρώπινο πόνο κι όχι από ηχηρές δηλώσεις και φανταχτερές εκδηλώσεις.

Ωστόσο, πολλοί πιστεύουν ότι η εντύπωση είναι η καλύτερη διαφήμιση. Μια φωτισμένη πόλη με εκατομμύρια λαμπιόνια κατά τις μέρες των γιορτών προσφέρει έναν «αέρα πολιτισμού». Όμως αντί για λαμπερές προσόψεις, είναι καλύτερα να είχαμε φωτεινές όψεις. Πιο λαμπερά και γελαστά πρόσωπα. Οι βιτρίνες είναι γυάλινες και θραύονται εύκολα. Ούτε είναι αρκετό να θυμόμαστε τη θρησκεία μας μόνο τις μέρες των γιορτών και να ξεφλάμε τις υποχρεώσεις μας προς το συνάνθρωπο με κάποιες πράξεις ελεημοσύνης ή με την αποστολή ευχετηρίων επιστολών. Ούτε είναι έκφραση πολιτισμού το ότι ο ανθρώπινος πόνος αξιοποιείται μόνο τηλεοπτικά και γίνεται καθημερινά τηλεοπτική τροφή. Πολιτισμός είναι πάντα η συνεχής στροφή προς τους ανθρώπους που πεινούν, πονούν και κρυνώνουν. Προσωπικά, θα προτιμούσα μια πολιτισμένη Ελλάδα από μια πολιτιστική πρωτεύουσα. Δεν είναι ζώσα πολιτιστική έκφραση τα μουσειακά εκθέματα, αλλά η βιωματική εμπειρία που εξευγενίζει τον άνθρωπο. Οι μεγάλοι θησαυροί του Αγίου Όρους δεν είναι τα πολύτιμα κειμήλιά του, είναι η αγιότητα, ο ψυχικός πολιτισμός των μοναχών του.

Δεν παραβλέπουμε βέβαια την αξία κάποιων πολιτιστικών εκδηλώσεων, αρκεί να μη λειτουργούν στο επίπεδο του εντυπωσιασμού. Το πολιτιστικό επίπεδο ενός λαού δεν ανυψώνεται με πολιτική πολιτιστικής επίφασης αλλά με μια πολιτική πολιτιστικής αφύπνισης. Το ότι υψώσαμε στην Πλατεία Συντάγματος το υψηλότερο χριστουγεννιάτικο δέντρο της Ευρώπης, δεν σημαίνει ότι υψώσαμε τον πολιτισμό μας. Το ότι η Ελλάς δύο φορές είχε την τιμή να προβληθεί με το θεσμό της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας», δεν σημαίνει ότι βρίσκεται σε αξιοζήλευτη από άποψη πολιτισμού θέση. Η γκρίζα καθημερινή πραγματικότητα δεν διαλύεται από τις φαντασιώσεις περί πολιτιστικού μεγαλείου,

φαντασιώσεις που θολώνουν την όρασή μας και μας εμποδίζουν να δούμε πώς «ο βασιλιάς είναι γυμνός».

Έτσι, λοιπόν, σε μια στιγμή που η Θεσσαλονίκη είχε το μεγάλο προνόμιο να προβάλλεται με τον τίτλο της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης» και οι «Θησαυροί του Αγίου Όρους» λάμπρυναν με την έκθεσή τους το θεσμό, υπήρξε αρκετή η προβολή ενός ολιγόλεπτου «ντοκυμαντέρ» για να λάβει ολόκληρη η Ελλάδα τον τίτλο της πρωτεύουσας του «απολιτισμού». Πρόκειται για την πρόσφατη προβολή, από ένα διεθνούς εμβέλειας τηλεοπτικό δίκτυο, εικόνων φρίκης. Η ταινία ήταν ένα «οδοιπορικό» στον «άγνωστο κόσμο» των ελληνικών ιδρυμάτων, στα οποία «φιλοξενούνται» άτομα —κυρίως παιδιά— καθυστερημένα διανοητικά. Παιδιά κλεισμένα σε κλουβιά, παιδιά δεμένα με λουριά, μέσα σε κτήρια υψηλά, με «εξόδους πυρκαϊάς». Γιατί όντως τα κτήρια αυτά φλέγονται από την ανελέητη φωτιά της ανθρώπινης απελπισίας.

Αξίζει να σημειωθεί πως η «Πολιτιστική Πρωτεύουσα» δεν απέχει πολύ γεωγραφικά από το άσυλο του Σιδηροκάστρου. Κι όμως πρόκειται για δύο διαφορετικούς κόσμους. Είναι κόσμοι που χωρίζονται από διαφορά πολιτισμού. Η Θεσσαλονίκη είχε τη μεγάλη τιμή να προβαίνει σε εκδηλώσεις μνήμης. Να προβάλλει τον αρχαίο, μεσαιωνικό και νεοελληνικό πολιτισμό του χθες, που δεν παύει, όπως και οι προηγούμενοι, να είναι πολιτισμοί του παρελθόντος. Τα άσυλα Σιδηροκάστρου και Καρδίτσας αποτυπώνουν τον πολιτισμό του παρόντος. Κι όχι μόνον αυτά. Αρκεί ν' ανοίξει κανείς την πόρτα ενός νοσοκομείου, ενός ιδρύματος, ακόμη κι ενός πανεπιστημίου για να γκρεμιστεί η εικόνα πολιτισμού από το βάθρο της επίφασης.

Ο πολιτισμός είναι στην ουσία μία ευρεία έννοια. Δεν βρίσκεται ούτε στο Υπουργείο Πολιτισμού, ούτε στην πολιτιστική κληρονομιά μας. Για να μιλάμε για πολιτισμό, πρέπει αυτός να βρίσκεται στην καρδιά μας. Πάντα για τον πολιτισμό θα ισχύει η αρχή, ότι ψυχή του πολιτισμού είναι ο πολιτισμός της ψυχής. Πολιτισμός δεν είναι ούτε τα επιστημονικά, ούτε τα τεχνικά, ούτε κάποια καλλιτεχνικά επιτεύγματα. Είναι η ψυχική ευγένεια σε καθημερινό επίπεδο ζωής. Συνεπώς ο πολιτισμός της Ελλάδος δεν βαθμολογείται με το υψηλό επίπεδο ζωής του Παλαιού Ψυχικού αλλά με το επίπεδο αθλιότητας κάποιου προσφυγικού ή τσιγγάνικου καταυλισμού. Μακροπρόθεσμα το κέρδος, ηθικό και υλικό, θα ήταν πιο μεγάλο για τη χώρα μας, αν τα ποσά που διατέθηκαν για την χολλγουντιανή «φιέστα» της ενάρξεως του παγκοσμίου πρωταθλήματος στίβου είχαν διατεθεί για την περίθαλψη και μόρφωση των παιδιών που επαιτούν. Δεν κερδίσαμε τίποτα πολιτιστικά με την αποθέωση του γύψινου φωτιστικού «κιτς». Με την εξαφάνιση της αθλιότητας θα είχαμε ένα τεράστιο κέρδος ψυχής. Είναι προτιμότερο ένα «ψυχικό» από το Παλαιό Ψυχικό.

Πολιτισμός είναι πάντα ο πολιτισμός «υπέρ του αδυνάτου». Η μέριμνα για τους ταπεινούς και καταφρονεμένους. Η προσφορά αρωγής και παρηγοριάς στους δυστυχισμένους, η προσφορά καταφυγίου στους κατατρεγμένους, η προσφορά εργασίας στους νέους. Μια κοινωνία μπορεί να χαρακτηρίζεται ως πολιτισμένη από την προσπάθεια που καταβάλλει για τον περιορισμό της αθλιότητας και της δυστυχίας. Ο πολιτισμός είναι πόνος για τον πόνο του άλλου. Όμως τις προϋποθέσεις αυτές δεν φαίνεται να πληροί η σύγχρονη ελληνική κοινωνία, η οποία επιδίδεται μετά μανίας στη χάρτινη αγχόνη της χαρτοπαιξίας.

Βρισκόμαστε στους *πρόποδες* του 2000 και όμως στην Ελλάδα εξακολουθούν να περιφέρονται 30.000 ναυάγια της ζωής, άνθρωποι που επαιτούν είτε γιατί πεινούν, είτε γιατί αδυνατούν να εργασθούν, είτε γιατί δεν διδάχθηκαν τον τρόπο του αξιοπρεπώς ζην. Δυστυχώς, στη χώρα μας πολλοί μιλούν για πολιτισμό, λίγοι όμως δημιουργούν πολιτισμό. Όχι γιατί δεν έχουν τα μέσα αλλά γιατί δεν έχουν τη διάθεση. Ο πλούτος διατίθεται για επίδειξη και *προβολή* και όχι για την περιστολή της αθλιότητας. Κάποτε όμως οι σύγχρονοι Κροίσοι πρέπει να το σκεφθούν κι αλλιώς. Το όνομα ενός ανθρώπου δεν μένει στην Ιστορία επειδή αποκτά περιουσία, αλλ' επειδή προσφέρει πολλά. Σε μερικά χρόνια το όνομα του Ωνάση δεν θα διαιωνίζουν τα πλούτη και ο περιπετειώδης βίος του αλλά το νοσοκομείο που φέρει το όνομά του.

Εδώ και μερικές δεκαετίες οι Έλληνες έχασαν τον προσανατολισμό τους. Στο δρόμο να βρουν τα πολλά έχασαν τον εαυτό τους. Δεν έχουν συνείδηση ότι το πρόβλημα της διπλανής πόρτας είναι και δικό τους. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να μιλάμε για πολιτισμό στη σύγχρονη Ελλάδα, όταν ως κοινωνία έχουμε βυθισθεί στην απάθεια, απολαμβάνοντας μαζί με το βραδινό φαγητό τα «δελτία φρίκης» που προσφέρει αφειδώς η τηλεοπτική Κίρκη. Πρόσφατα η τηλεοψία παρουσίασε το δράμα ενός κωφάλαλου και τυφλού ανθρώπου, που απομονωμένος, μόνος και ανήμπορος, πέθανε από αιτία, όταν η γερόντισσα μητέρα που τον φρόντιζε, απεβίωσε. Τα δύο πτώματα βρέθηκαν μετά παρέλευση πολλών ημερών. Τα τηλεοπτικά συνεργεία έσπευσαν να «απαθανατίσουν» το γεγονός. Κι όταν το πλάνο άνοιξε, ο θεατής μπορούσε να δει δίπλα από το καλυβάκι τις πολυτελείς κατοικίες των γειτόνων, που κι εκείνοι πληροφορήθηκαν —Ίσως άφωνοι— το δράμα της διπλανής πόρτας από την τηλεοψία τους. Αυτό είναι το δράμα της σύγχρονης Ελλάδος: η πολυτελής κατοικία και η φτωχική καλύβα, η παράγκα, η σκηνή, το κοινώς λεγόμενο «τσαντίρι». Η χλιδή και η φτώχεια, η ευτυχία και η δυστυχία. Αυτά τα αντιθετικά ζεύγη εικονογραφούν τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Κι όμως αυτές οι αντιθέσεις θα μπορούσαν κάπως να γεφυρωθούν, αν υπήρχε διάθεση για κατασκευή μιας γέφυρας που οδηγεί στην *πόρτα* του άλλου. Μιας γέφυρας ανθρωπιάς. Οποσδήποτε είναι ένδειξη πολιτισμού η ειδική προσαρμογή των πεζοδρομίων, ώστε να είναι εφικτή η προσπέλασή τους από άτομα με ειδικές ανάγκες. Είναι επίσης ένδειξη πολιτισμού η διεξαγωγή Ολυμπιάδων στις οποίες μετέχουν τα άτομα αυτά. Όμως όλα αυτά δεν είναι αρκετά, αν δεν καταβάλλεται παράλληλα προσπάθεια ώστε να αποκατασταθούν επαγγελματικά. Άτομο με ειδικές ανάγκες μπορεί να σημαίνει και άτομο με ειδικά προσόντα. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν άνθρωποι με παράλυτα πόδια αλλά με πολύ δυνατά χέρια που μπορούν να οδηγούν πολύ βαρεία μηχανήματα. Σήμερα, χάρη στην πρόοδο της μικροηλεκτρονικής, ακόμη και άτομα με βαρεία αναπηρία, αν διαθέτουν κι ένα μικρό δείκτη ευφυΐας, μπορούν να ασκούν εργασία. Θα ήταν ασφαλώς συμβολή στον πολιτισμό η επαγγελματική αποκατάσταση τέτοιων ατόμων και όχι ο εγκλεισμός τους σε κάποιο «φιланθρωπικό» γκέτο.

Δυστυχώς από την «Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης» έλειψαν τέτοιου είδους εκδηλώσεις. Η Ελλάς φοβείται να δείξει τα τραύματά της, για να μη φανεί η αδυναμία και η απροθυμία της να τα θεραπεύσει. Στα διάφορα εκθέματα της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας» υπήρχε δυνατότητα προσπέλασης μόνο στους αρτιμελείς, αλλ' όχι και για τους αναπήρους! Κι όμως αυτοί περισσότερο χρειάζονταν να τα δουν και να τα χαρούν. Κι ενώ σε κάθε περίπτωση, που θέλουμε να προβληθούμε, προσφεύγουμε στον πολιτισμό των αρχαίων, λησμονούμε πως εκείνοι είχαν προνοήσει «υπέρ των αδυνάτων» με την προσφορά επιδομάτων. Για τους Έλληνες των αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων η πρόνοια, με τη μορφή της φιλανθρωπίας, ήταν πολιτικό και θρησκευτικό καθήκον. Σήμερα αφήνουμε τη φιλανθρωπία στο απρόσωπο και απρόσιτο κράτος, και μας διαφεύγει πως φιλανθρωπία σημαίνει αγάπη του ανθρώπου για τον άνθρωπο.

Αν, λοιπόν, θέλει κάποιος να λέγεται άνθρωπος, πρέπει να συμπεριφέρεται ως συνάνθρωπος. Τότε δημιουργείται πολιτισμός. Αλλιώς ο ανθρωπισμός γίνεται σελίδα βιβλίου, όχι βίωμα και εκδήλωση ζωής. Η ρημαγμένη ύπαρξη, που επαιτεί σε κάποιο σταυροδρόμι μάς αφορά όλους. Είναι και δική μας υπόθεση. Ακόμη και τα λάθη των άλλων είναι δικά μας λάθη, γιατί επιτρέψαμε να γίνονται, ενώ θα μπορούσαν χάρη στη δική μας μέριμνα να είχαν αποφευχθεί. Τα πρόσφατα αεροπορικά δυστυχήματα —και πλήθος άλλα δυστυχήματα— θα είχαν αποφευχθεί, αν είχαμε αναπτύξει τον πολιτισμό της ευσυνειδησίας.

Όμως και η ευσυνειδησία είναι απότοκος του ανθρωπισμού. Και ανθρωπισμός, όπως είπαμε, σημαίνει συνείδηση του ότι το πρόβλημα του διπλανού, του κοντινού και του μακρινού, είναι πρόβλημα όλων μας. Η καταρρακωμένη ύπαρξη που σέρνεται στους δρόμους μάς αφορά όλους. Και βέβαια ανθρωπισμός δεν είναι ένα βλέμμα οίκτου, ούτε το αποδοκιμαστικό βλέμμα και η στροφή του κεφαλιού. Αυτή η συμπεριφορά είναι καταδεικτική μικροψυχίας. Εκφράζει μια διάθεση να κρατήσουμε τη συνείδηση στο απυρόβλητο για να μην ταραχθεί —και μάλιστα «άγιες μέρες»! —από τη θέα οικτρών θεαμάτων. Το ρήμα «οικτίρω» είναι ασπίδα για τους μικρόψυχους. Τα

ρήματα «μετέχω» και «συμπάσχω» είναι το ακόντιο του ευσυνείδητου πολίτη, ακόντιο με το οποίο μπορεί να κτυπήσει την αθλιότητα και τη δυστυχία.

Ασφαλώς, ο πολιτισμός της ψυχής, ο πολιτισμός της ευσυνειδησίας είναι υπόθεση παιδείας. Η οικογένεια, το σχολείο, η Εκκλησία, τα ΜΜΕ, η κοινωνία και οι πνευματικοί ταγοί επωμίζονται τη βαρεία ευθύνη να ξεπαγώσουν την ανθρώπινη ψυχή. Η μάνα, ο δάσκαλος, ο κληρικός, ο συγγραφέας, ο δημοσιογράφος, όλοι αυτοί που ασκούν επιρροή, μπορούν να *πάρουν από* το χέρι το παιδί και να του δείξουν ότι το άγαλμα του Ιανού έχει και άλλη όψη: εκτός από το γελαστό, υπάρχει και το σκυθρωπό, το θλιμμένο πρόσωπο της δυστυχίας. Κι ακόμη όλοι αυτοί μπορούν να διδάξουν στο παιδί ότι κάνοντας λιγότερο λυπημένη μιαν άλλη ψυχή, κάνουν πλουσιότερη τη δική τους ψυχή. Πρέπει κάποτε να γίνει συνείδηση όλων πως η αθλιότητα δεν είναι κάτι επετειακό που εμφανίζεται μόνο κατά τις ημέρες κάποιων εορτών, Χριστουγέννων και Πάσχα, αλλά ότι είναι καθημερινή πραγματικότητα. Η καλή πράξη δεν είναι κάποια ετήσια εισφορά αλλά διαρκής προσφορά ζωής. Ένας ποιητής έχει πει: «Δεν έχεις καιρό για τον εαυτό σου, αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος». Αυτή είναι η ουσιαστική πρόταση πολιτισμού.

Όταν κάποιοι αναζητούν την επόμενη πολιτιστική πρωτεύουσα, κάποιοι άλλοι —κοντά μας ή μακριά μας— αναζητούν φαγητό. Πολιτισμένος δεν είναι ο λαός που θα παρουσιάσει μια τέλεια οργάνωση με λαμπρά εκθέματα. Πολιτισμός δεν είναι τα πράγματα, είναι οι άνθρωποι. Άλλο πράγμα ο πολιτισμός κι άλλο τα εκθέματα. Τα δύο «μεγέθη» δεν είναι ανάλογα, ούτε αντιστρόφως ανάλογα. Είναι μεταξύ τους άσχετα.

Παραμονή Χριστουγέννων 1997

Πηγή: www.sarantoskargakos.gr/